

Mededelingsblad van de Vlaamse Bosbouwvereniging

Geraardsbergse steenweg 267

9231 Gontrode

De Boskrant

juli - augustus

1986

ISSN 0773 137X

2-maandelijks tijdschrift

16 jg. nr. 4

Mededelingsblad van de Vlaamse Bosbouwvereniging
Geraardsbergse steenweg 267
9231 Gontrode

De Boskrant

juli-augustus 1986	ISSN 0773 137X	2-maandelijks tijdschrift 16de jg. nr. 4
REDAKTIERAAD : Boury, F. Coppens, H. De Bruycker, P. De Schuyter, J. De Wever, B. De Wulf, R. Dua, V. Geldhof, P. Lust, N. Maerfens, Ph. Meuleman, B. Roekaerts, M. Roggeman, G. Roskams, P. Saey, F. Van Boghout, E. Vanden Bil, V. Van Haeren, R. Van Look, K. Van Miegroet, M. Van Slycken, J. Vitse, Th. EINDREDAKTIE : Dua, V. VERANTWOORDELIJKE UITGEVER : Lust, N.	inhoud	
Redactioneel		1
Corsikaanse den : te vroeg viktorie gekraaid ?		2
Een beleidsnota voor de bosbouw		7
Natuurbeheer en verschraling		10
Beleid : Met T.G.V. op het verkeerde spoor		13
Uit de Vereniging : Verslag van de Raad van Bestuur van de Vlaamse Bosbouwvereniging		16
Men zegt ...		19
Buitenland : Bosreservaten in Joegoslavië en Slovenië		20
Zweden - Verenigd Koninkrijk - Polen - Luxemburg		22
Info		24
V.B.V. Geraardsbergse steenweg 267 9231 Gontrode Tel. 091/52.21.13		
ABONNERING : Pers.abonnement 350,- Studenten 200,- te storten op P.C. 000-1027867-55		

redactioneel

Wat een bossendag ons leerde

De bossendag, ingericht door de B.N.V.R., heeft ons vanzelfsprekend één en ander geleerd, alhoewel veel zaken en standpunten sinds lang bekend zijn.

Positief in elk geval is, dat, bij bepaalde mensen althans, de duidelijke wil bestaat om konstruktief te praten en te handelen over het natuurbehoud in de bossen. Wellicht is dit de belangrijkste vaststelling van deze dag.

Als bosbouwer blijft het evenwel opvallend hoe gering de kennis over het bos en de bosbouw bij vele natuurbeschermers is. Dit is niet zo erg en het belet ook niet het bos te beschermen.

Het is echter wel betreurenswaardig dat zoveel flagrante onjuistheden, halve waarheden, overdrijvingen en verdachtmakingen openbaar gezegd en geschreven worden. Het is ook onbegrijpelijk dat sommigen zich zo weinig afvragen waarom een bepaalde handeling is gebeurd, hoe iets ontstaan is, wat van primair belang, wat bijkomstig is, en wat de juiste bedoelingen eigenlijk zijn. Een dergelijke aanpak heeft in het verleden op een jammerlijke wijze geleid tot een vertroebelde sfeer tussen bosbouwers en natuurbeschermers.

De zaken moeten op een gefundeerde en wetenschappelijke wijze aangepakt worden. Aldus zal ongetwijfeld meer begrip en waardering voor eenieders standpunt groeien en zullen er positieve realisaties tot stand komen.

Er moet vermeden worden dat de indruk ontstaat, dat alles wat in het bos gebeurt verkeerd is.

De bossendag heeft ons ook geleerd, dat vele natuurbeschermers tegen "bosreservaten" zijn. Dit is een ontkennen van een meer dan 100-jarige bosbouwrealiteit, maar wellicht ook een aanwijzing waarover het voor sommigen eigenlijk gaat.

Dit alles mag niet beletten te konkluderen, dat de bossendag positief is geweest en de hoop uit te drukken dat hij heeft bijgedragen tot het welzijn van het Vlaamse bos.

N. Lust

Corsikaanse Den

Te vroeg viktorie gekzaaid?

Binnen de bosbouwmiddens is momenteel nogal wat ongerustheid : voornamelijk in het oosten van het land worden vrij ernstige ziekteverschijnselen vastgesteld bij de Corsikaanse den (*Pinus nigra* var. *corsicana* Hort).

De omvang van de schade is voorlopig nog moeilijk te schatten, maar voornamelijk in de houtvesterijen Hasselt, Hechtel, Bree en Turnhout schijnt de toestand nogal onrustwekkend te zijn. Ook in de houtvesterij Antwerpen en hier en daar in de provincie West-Vlaanderen blijken ziektesymptomen op te treden.

De Corsikaanse den

Deze naaldboomsoort kent in het Vlaamse Gewest een relatief korte geschiedenis. Pas sedert het begin van deze eeuw werd hij sporadisch aangeplant. Vanaf 1920 werd hij meer en meer gebruikt, maar pas na 1950 werd hij op grote schaal ingevoerd, vooral dan in de Limburgse en Antwerpse Kempen.

Voor wat het onderworpen bos betreft, is de huidige bezetting als volgt :

Inspektie Hasselt
16 126 ha onderworpen bos, waaronder
4 179 ha Corsikaanse den
(7 852 ha gewone den)

Inspektie Antwerpen
4 954 ha onderworpen bos, waaronder
1 027 ha Corsikaanse den
(2 786 ha gewone den).

In de overige houtvesterijen komt de Corsikaanse den maar sporadisch voor. Het sukses van deze boomsoort is terug te brengen tot een aantal onmiskenbare bosbouwkundige voordelen :

- * geringe standplaatseisen, waardoor hij vooral in aanmerking komt op arme zandgronden ;
- * hoge aanwas ($GJA = \pm 10 \text{ m}^3$ bij $BT = 100j$) en goede groeieresultaten (goede stamkwaliteit) ;
- * hoger schaduwverdragend vermogen dan de gewone den, en aldus beter geschikt voor bestandsomvorming en onderplanting ;
- * weinig problemen bij de behandeling ;
- * tot voor kort ook de (schijnbaar ?) hogere resistentie tegen insektenaantastingen en schimmelziekten.

Ziektesymptomen

Hetgeen momenteel wordt waargenomen is een zeer variabel ziektebeeld, met als belangrijkste symptomen

- zwartverkleuring van het cambium ;
- vroegtijdige naaldafval van de oudste naalden ;
- bruinverkleuring van de jonge naalden, gevolgd door naaldafval (blote eindscheuten) ;
- soms vorming van nieuwe scheuten met bossige lichtgroene naalden (Angstriebe ?) ;

- kleine takkankers die later weer overweld worden ;
- afgestorven eindknoppen ;
- harsuitvloeï aan de stambasis ;
- soms ook schorsafval ;
- topsterfte.

Deze ziekteverschijnselen komen niet gelijktijdig voor aan dezelfde boom. Zo wordt bijvoorbeeld vastgesteld dat bomen, met nog een vitaal voorkomen, toch reeds een afgestorven cambiumlaag kunnen hebben. Dergelijke aangetaste individuen worden maar toevallig gedetekteerd, bv. bij het ritsen tijdens de aanduiding van dunningen.

Anderzijds zijn er bomen met zeer ijle kroon, tengevolge van naaldafval, die toch nog een zeer levenskrachtig cambium bezitten.

Dit zeer variabel ziektebeeld bemoeilijkt uiteraard de diagnose en laat veronderstellen dat er eventueel meerdere ziektefactoren in het spel zijn. Tevens dient opgemerkt dat in Nederland analoge verschijnselen vastgesteld worden en dat daar reeds werd overgegaan tot belangrijke kappingen van zieke bestanden.

Ziekteoorzaken

Over de oorzaken van de huidige problemen met de Corsikaanse den is momenteel weinig duidelijkheid. Op basis van de vastgestelde symptomen wordt gedacht aan 1 of meerdere van volgende factoren :

- scheutsterfte (*Sphaeropsis*) ;
- taksterfte (*Brunchorstia*) ;
- vorstschade
- luchtverontreiniging (ammoniakemissie).

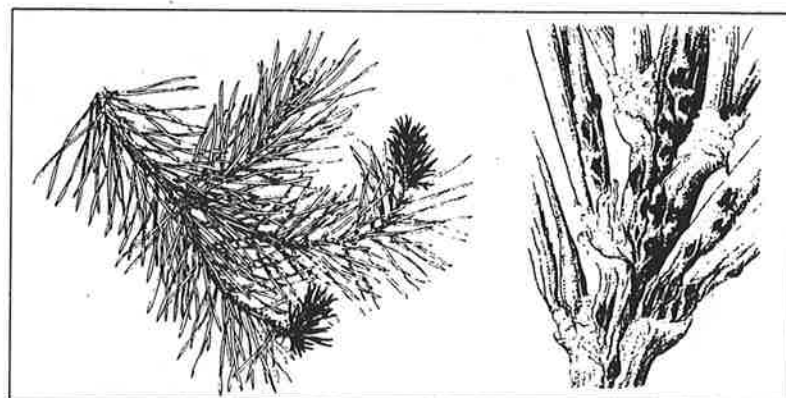
Bestand van Corsikaanse den te Leopoldsburg - Limburg (Foto F. Dufrane).

Sphaeropsis scheutsterfte

Deze ziekte wordt veroorzaakt door de schimmel *Sphaeropsis sapinea* (Fr.) Dyko & Sutton. Andere veel gebruikte maar verkeerde benamingen zijn *Diplodia pinea* (Dem.) Kickx en *Sphaeropsis ellissi* Sacc. Voornamelijk *Pinus*-soorten worden aangeast, in de eerste plaats 2- en 3-naalders, in mindere mate ook 5-naalders. Voor Vlaanderen is de meest kwetsbare soort *Pinus nigra*, maar ook *Pinus sylvestris* kan geïnfecteerd worden.

De typische schadebeelden zijn :

- Het niet volledig uitgroeien van de groeischeuten van het lopende jaar.
- Vergelen en uiteindelijk bruinworden en afsterven van de groeischeuten.
- Voorkomen van harsdruppeltjes op de zieke en dode naalden. Deze kunnen samen met de naalden aaneenklitten tot grotere harsklonters.
- Soms worden ook kankers op de stammen en twijgen vastgesteld, evenals barstnekrose.

Sphaeropsis-aantasting bij gewone den met pycniden op twijgen en naalden (foto AFZ).

- Houtverkleuring kan eventueel optreden op sterk verzwakte exemplaren.

Na de dood van de scheuten barsten de pycniden door de epidermis van de naalden en de twijgen heen. Ook op de 2-jarige kegels bevinden zich talrijke pycniden die massa's sporen produceren. Reeds volledig uitgegroeide naalden worden in de regel niet meer aangetast.

Vooraf jong, niet verhout weefsel raakt geïnfecteerd: scheuten, zaailingen, knoppen en kegels bij de sterke verlenging in de lente van het tweede jaar. De gevaarlijkste periode voor infecties zijn de eerste 14 dagen na het openbreken van de knoppen. Bij een relatieve luchtvochtigheid van 100 % en een temperatuur van 24°C, zijn 12 uren voldoende voor infectie van ongekwetste scheuten. Hoge temperaturen en hoge vochtigheid werken de ziekte in de hand. Daartegenover blijkt ook watergebrek nefast te zijn, evenals het uitdrogen van plantgoed vóór het planten.

Bijkomende risikofactoren zijn: een voorafgaande *Brunchorstia*- of luizen aantasting, ammoniakwerking, ontbreken van tijdige hoogdunning, en vooral een algemene verzwakking van de boom.

Taksterven (*Brunchorstia*)

De ziekteverwekker is de schimmel *Brunchorstia destruens* (*Scleroderma lagerbergii* Gr.).

De belangrijkste waardsoorten zijn de Corsikaanse en de Oostenrijkse den.

De ziektesymptomen zijn:

- Roodbruine verkleuring van de naalden aan de jongste scheuten. De naalden verkleuren van de basis naar de top.
- Naaldafval, waardoor dode scheuten overblijven.
- Voorkomen van bossige lichtgroene naalden.

Aantastingsbeeld van taksterven bij de *Pinus nigra*.

- Afsterven van knoppen.
- Kleine takkankers, die later overweld worden.

Bij verregaande aantasting sterft de boom volledig af. Opmerkelijk zijn de relatief grote schotelvormige vruchtlichamen (apotheciën), die gevormd worden een jaar na het afsterven van de scheuten. Daarnaast komen ook bolvormige vruchtlichamen (= pycniden) voor.

Koude en natte weersomstandigheden werken de infectie in de hand. Hier ook is onvoldoende dunning een risikofactor.

Vorstschade

Lage temperaturen zijn doorgaans maar nadelig wanneer deze op uitzonderlijke tijdstippen voorkomen. Zo veroorzaakt late voorjaarsvorst blad- en naaldverkleuringen en vroege najaarsvorst twijg- en bladverwelking. Wintervorst daarentegen wordt doorgaans goed verdragen, zeker door streekeigen boomsoorten. De Corsikaanse den blijkt echter wel gevoeliger te zijn voor uitzonderlijk lage temperaturen tijdens de wintermaanden, wat allicht te verklaren is door zijn zuidelijke herkomst. Reeds vroeger (1947) werd opgemerkt dat strenge winterkoude verantwoordelijk kan zijn voor cambiumbeschadiging, harsuitvloeï en verminderde vitaliteit, wat een verhoogde infectiegevoeligheid (o.a. voor *Brunchorstia*) achteraf voor gevolg kan hebben.

Zoals iedereen weet waren de winters van '84-'85 en '85-'86 uitzonderlijk koud met aanhoudende en langdurende vorstperiodes, zodat een medeverantwoordelijkheid van vorst in de huidige Corsica-sterfte zeker niet denkbeeldig is.

Ammoniakemissies

In de discussie rond "zure regen" neemt ammoniak sinds kort een aparte positie in. Door vele onderzoekers werd deze stof als ongevaarlijk beschouwd, vermits NH_3 een natuurlijke rol speelt bij het metabolisme van planten, namelijk als N-bron voor de biosynthese van aminozuren.

Recent onderzoek echter heeft aangetoond dat hoge concentraties aan ammoniak, bijvoorbeeld in de omgeving van bioindustrie, toch nadelige effecten kan hebben op de vegetatie. De eigenlijke schade-mechanismen zijn onvoldoende gekend, maar de aantasting zou gebeuren via de assimilatie-organen.

Naast eventuele necroseverschijnselen, vooral bij oudere bladeren (of naalden), en groeireductie, is een belangrijk effect de verlaging van de vorstgevoeligheid.

De negatieve invloed van ammoniak zou vooral bij lage temperaturen gedurende de wintermaanden, belangrijk zijn. De beschikbaarheid van koolhydraten speelt hierbij een rol: deze "ontgiften" het teveel aan ammoniak door omzetting in aminozuren. Bij vegetatierust, en vooral bij vriesweer, wordt het NH_3 niet geneutraliseerd en blijft dan ten volle inwerken.

Nederlands begassingsonderzoek heeft uitgewezen dat de Corsikaanse den bij de gematigd gevoelige soorten kan gerangschikt worden, terwijl gewone den en Oostenrijkse den weinig gevoelig zijn. Hierbij valt tevens te noteren dat ook de gevoeligheid voor *Sphaeropsis*-infectie toeneemt o.i.v. ammoniakemissies.

Konklusie

Wanneer deze 4 mogelijke schade-oorzaken worden bekeken, blijkt dat deze alle min of meer plausibel lijken, alhoewel elke faktor apart geen bevredigend antwoord geeft voor de vastgestelde symptomen. Uiteraard dient nog aanvullend onderzoek te gebeuren, zeker voor wat de vaststelling van de schimmelinfecties betreft. Wat wel opvalt is het onderlinge verband tussen de schadefactoren :

- interactie Sphaeropsis - ammoniak
- interactie vorstschade - ammoniak
- interactie vorstschade - Brunchorstia
- interactie Sphaeropsis - Brunchorstia.

Het is dus zeker niet denkbeeldig dat hier meerdere componenten een rol spelen, waarbij het ook niet duidelijk is in hoeverre de aanwezigheid van Sphaeropsis en/of Brunchorstia een gevolg is van sekundaire infecties, na algemene verzwakking, bijvoorbeeld tengevolge van strenge vorst in combinatie met een te hoge ammoniak-emissie.

Onderzoek en toekomststrategie

De ongerustheid over de gezondheidstoestand van de Corsikaanse dennenbestanden heeft ondertussen ook weerklank gevonden bij een aantal onderzoeksinstellingen, die momenteel de toestand van nabij volgen.

De volgende instituten zijn daar bij betrokken :

- * Rijksstation voor Plantenziekten (ir. Veldeman).
- * Studiecentrum voor Ecologie en Bosbouw (LISEC, ir. Ectors)
- * Laboratorium voor Plantecologie en voor Houttechnologie (RUG, ir. Verbeke).

Ook door de Dienst Bos- en Groenbeheer wordt de situatie van nabij gevolgd en wordt een eerste inventarisatie van de schade opgemaakt aan de hand van permanente proefvlakken, die regelmatig worden gecontroleerd.

Wat misschien wel nog ontbreekt is een afdoende koördinatie en een regelmatig overleg op dit terrein. Het wordt inderdaad hoog tijd dat alle betrokken personen en instellingen samen de toestand van nabij bekijken en volgen.

Verder lijkt ook een regelmatige meting van het ammoniakgehalte van de lucht een zinvolle maatregel.

Tenslotte kan hier niet voorbij gegaan worden aan de speciale positie van de Corsikaanse den : het gaat hier inderdaad om een niet-autochtone boomsoort, die beloftevolle toekomstperspektieven bood, voornamelijk inzake houtproductie.

Het enthousiasme waarmee deze boomsoort in onze gewesten werd geïntroduceerd, is dan ook te begrijpen. Anderzijds blijkt nogmaals dat een voorbarig optimisme in dergelijke materie risico's inhoudt. De gevaren, verbonden aan de inbreng van exoten, zijn gekend, zeker wanneer deze op relatief grote schaal en in homogeen verband worden aangeplant.

Zonder daarom te pessimistisch te willen zijn over de huidige toestand, zal het toch nodig zijn met enige omzichtigheid verder te werken, waarbij de positie van de Corsikaanse den in onze Kempen misschien wel aan herziening toe is.

V. Dua

Dit artikel kwam tot stand dankzij informatie verkregen van ir. J. De Schuyter, ir. F. Dufrane, ir. A. Ectors, ir. M. Roskams, ir. E. Van Boghout, ir. W. Vanden Broucke, ir. Veldeman, ir. W. Verbeke.

Een beleidsnota voor de bosbouw

Het is bekend, dat in het parlement veel gepraat wordt en dat er de meest uiteenlopende zaken behandeld worden. Waarover echter zelden of nooit gepraat wordt, is het "bos". Dit is nochtans verwonderlijk, want het bos neemt toch meer dan 20 % van de rijksoppervlakte in beslag. Ook in de Vlaamse Raad is het woord bos praktisch onbekend. En nochtans in Vlaanderen komen ook nog 115 000 ha bos voor. Ruw geschat mag de venale waarde daarvan geraamd worden op 60 miljard frank. Dit is toch reeds een behoorlijk cijfer.

Het is opvallend hoe weinig woorden aan het bos gewijd worden in nationale of gewestelijke regeringsverklaringen en begrotingen. Gelukkig misschien dat er nog zure regen is, of anders zou over het bos niet gesproken worden.

Maar hopelijk komt daar binnenkort enige verandering in, al zal het misschien bij een kortstondig intermezzo blijven. Het is inderdaad te verwachten, dat de Vlaamse Raad zich in de komende maanden, noodgedwongen, toch zal moeten buigen over het ontwerp bosdekreet.

Het is een feit, de politieke belangstelling voor de bossen is in Vlaanderen zeer gering. Bomen kunnen nu eenmaal niet stemmen. Moest dat wel zo zijn, dan zouden zelfs de populieren zeer geliefd zijn.

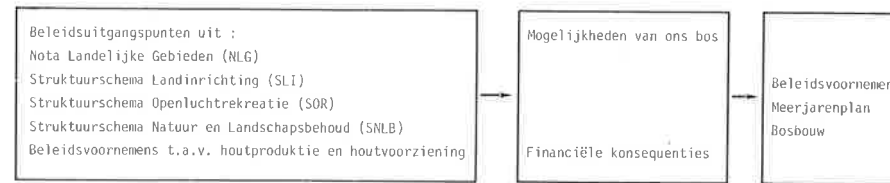
De Vlaamse Bosbouwvereniging heeft steeds geijverd voor het tot stand brengen van een dynamische bospolitiek in Vlaanderen.

Ten tijde van het unitaire Belgisch bosbeleid kon nog altijd de schuld gelegd worden bij de Walen. Dit is thans evenwel niet meer mogelijk. Reeds enkele jaren is er een zelfstandig Vlaams Bosbeheer, met een eigen minister die over de bossen (en zovele andere zaken) bevoegd is. Je zou derhalve denken, dat er een specifiek Vlaams bosbeleid tot stand zou komen, dat daarover uitvoerig gediscussieerd wordt in alle belanghebbende of belangstellende kringen, dat de minister initiatieven zou nemen om het bosbeleid te stimuleren en dat hij het zou verdedigen bij zijn collega's, dat door het bosbeheer de nodige dokumenten zouden opgesteld en verspreid worden en dat vervolgens met man en macht gewerkt wordt aan de uitvoering van deze beleidsnota. Van dit alles was evenwel nog niet veel op te merken.

En nochtans, het kan allemaal.

Als Vlamingen hoeven we niet te veel te kijken naar de Nederlandse bossen, of hetgeen er moet voor doorgaan, maar het is toch ook niet slecht even te kijken wat er aan je achterdeur gebeurt.

In Nederland is het "Meerjarenplan Bosbouw" een bekend begrip. Het is een lijvig boekdeel en wordt omschreven "als een sektorbeleidsnota, waarin het specifieke bosbouwbeleid van de regering wordt gepresenteerd". Bij lezing daarvan schrik je als Vlaming wel even op. Al ooit gehoord hier van het "bosbouwbeleid van de regering"? Graag zouden wij dat nochtans in het lang en het breed eens willen le-

zen en bestuderen.

Even opmerkelijk is de wijze waarop zo iets ontstaat. Vooreerst wordt het door de bevoegde minister gevraagd. Vervolgens wordt het stap voor stap opgebouwd, rekening houdende met allerlei adviezen en met wensen vanuit de samenleving. Aldus ontwikkelt zich, en wellicht kan dit alleen in Nederland op deze wijze, het "Be-sluitvormingsproces Meerjarenplan Bos-bouw" (zie schema).

Welke bedenkingen hieromtrent ook kunnen gemaakt worden, het is belangrijk vast te stellen, dat het kan. Nederland heeft zijn beleidsnota bosbouw en deze nota werd in het parlement openbaar behandeld. Met deze nota moet thans rekening worden gehouden. Hij wordt verder omgezet in regionale bosplannen en in lokale bosbeheersplannen. Het instrumentarium, nodig voor de uitwerking ervan, wordt opgebouwd. Een paar details nog over de inhoud :

- De Minister van Economische Zaken heeft 15 miljoen gulden ter beschikking gesteld teneinde de aanleg van snelgroeiend bos ten behoeve van de houtproductie te stimuleren.
- Vanaf 1 januari 1986 komt jaarlijks 7 miljoen gulden extra op de begroting van Staatsbosbeheer ten behoeve van de aankoop van grond en de aanleg en in-richting van nieuw bos, met name in de

Randstad.

De Vlaamse Bosbouwvereniging vraagt, dat de bevoegde minister ook opdracht zou geven om een officiële en met redenen omklede beleidsnota op te stellen. Hiermede moet dringend een aanvang genomen worden. Dit is geen werk van één enkeling, maar van een groep. Dit veronderstelt tijd en middelen. Er zijn, gelukkig, al heel wat belangrijk voorbereidende dokumenten ter beschikking.

De beleidsnota bosbouw moet een inzicht geven in het te voeren bosbouwkundig beleid voor de volgende decennia. Allerlei punten kunnen er in behandeld worden. Hier volgen alvast enkele suggesties.

1. Hoeveel bos moet er in de toekomst in Vlaanderen zijn? Normalerweise mag verwacht worden, dat hierop minstens geantwoord wordt : meer dan nu. Een beleidsnota moet terzake echter ook aangeven naar welk cijfer gestreefd wordt, waar en hoe de bosuitbreiding voornamelijk moet gebeuren en welke middelen zullen gebruikt worden.
2. Welk bos moet er in Vlaanderen voorkomen in de 21ste eeuw? Moeten het loofboom- of naaldboombossen zijn? Wat moet er gebeuren met de dennebossen? Welke plaats moet de eik innemen? En de snelgroeiende boomsoorten?

3. Wat is het doel van het bos? In welke mate zal gestreefd worden naar bossen met meervoudige functies? Er moet een afweging gebeuren van de voornaamste bosfuncties. Er moet onderzocht worden hoeveel hout in de toekomst moet geproduceerd worden. Er moet een visie opgemaakt worden over de sociale functie en waarde van het bos.

De relatie tussen het bos en het natuurbehoud moet omschreven worden, waarbij o.m. aandacht wordt besteed aan de bos-reservaten.

4. Het boswetboek is een belangrijk middel voor de uitvoering van het bosbeleid. Daarom moet in de eerste plaats gezorgd worden voor een verantwoorde boswetgeving. Vervolgens moet het nodige gedaan worden om de boswetgeving toe te passen en uit te werken.

5. Er moet vastgelegd worden wie het bos zal beheren en hoe dit moet gebeuren. Het toekomstig bosbestuur moet uitgetekend worden. De opdrachten van het bestuur moeten omschreven worden. Er moet gelet worden op de permanente vorming van het personeel.

6. Er moet onderzocht worden welke hulpmiddelen ter beschikking moeten staan en hoe deze het best kunnen aangewend worden. Dit veronderstelt in de eerste plaats een degelijk instituut voor bosbouwkundig onderzoek. Maar ook de verhouding met andere instellingen, zoals universiteiten en verenigingen, is niet onbelangrijk.

7. Twee derden van het bosareaal in Vlaanderen is privé-bos. De rechten en plichten van de privé-boseigenaar moeten vastgelegd worden. De verhouding tussen het

bosbestuur en de privé-bosbezitter moet bepaald worden.

8. Er moet een nauwkeurig onderzoek gebeuren nopens de inkomsten en de uitgaven in de bosbouw. Ook de belangrijke, maar vaak verwaarloosde, indirecte waarden van het bos moeten beklemtoond worden en in rekening gebracht worden. De financiële ondersteuning van het openbaar en privé-bos moet besproken worden.

9. De verhouding tussen de belanghebbenden enerzijds en de belangstellenden of bosgebruikers anderzijds moet bepaald worden. Het bosbestuur moet regelmatig verantwoording geven aan de openbaarheid. Het moet ook voorlichting geven. Het moet de waarde en de betekenis van het bos voldoende beklemtonen.

10. De bosbouw in Vlaanderen moet zich meer en meer integreren in de Europese bosbouw. Het bosbeleid moet rekening houden met het (nog praktisch onbestaande en dus op te bouwen) bosbeleid in de E.G. Het ware weinig zinvol algemene maatregelen te nemen of niet te nemen, die indruisen tegen de gangbare Europese richtlijnen.

Er is dus werk genoeg voor een beleidsnota. De Vlaamse Bosbouwvereniging is bereid om er aan mee te werken. Trouwens in haar publikaties zijn vele zaken terug te vinden, die van groot belang zijn voor een dergelijke nota.

Het woord en de daad zijn nu evenwel aan de minister en het bosbestuur. Van hen wordt in de eerste plaats verwacht dat zij initiatieven nemen en een dynamische politiek voeren ten bate van het bos en de bosbouw in Vlaanderen.

N. Lust

NATUURBEHEER EN VERSCHRALING

De term verschraling is al vlug na het lanceren ervan in het natuurbeheer een eigen leven gaan leiden. Men kan niets lezen over natuurbeheer zonder het woord tegen te komen. Zelden wordt echter precies aangegeven wat ermee bedoeld wordt, zodat er verschillende betekenissen aan gehecht worden. Het algemene gebruik én misbruik van de term in allerlei teksten over natuurbeheer wekt wel eens de indruk dat een goed natuurbeheer gelijk zou staan met een streven naar verschraling. Met als gevolg dat elke aanrijking van het milieu nadelig zou inwerken. Zo zijn er mensen die afkerig staan tegenover een levensgemeenschap typisch voor voedselrijk milieu.

Maar kan men de term verschraling wel met recht vertalen naar de praktijk? Zou men niet beter de termen produktieafname en bodemverarming gebruiken? En tenslotte, zijn produktieafname en bodemverarming altijd positief voor een ecosysteem? Drie kritische vragen waarop in deze tekst dieper ingegaan wordt.

Oorspronkelijk doelde men met verschraling op een proces dat de energie-inhoud van een ecosysteem doet afnemen. Een nogal abstrakt begrip dat uiteindelijk veelal vertaald werd als verarming van de bodem. Anderzijds kan men onder verschraling

ook afname van produktie verstaan. Na het treffen van een maatregel als maaien, kappen en plaggen wordt het volgende groeiseizoen minder biomassa geproduceerd. De veronderstelling dat deze produktieafname het gevolg is van verarming van de bodem is niet juist. De produktie van biomassa neemt snel af na beheer, na twee tot drie jaar maaien is bv. de biomassa met 1/2 tot 2/3 afgenomen. Verarming van de bodem is echter na verscheidene jaren pas aantoonbaar. Produktieverlaging en bodemverarming zijn twee verschijnselen die onafhankelijk van elkaar kunnen optreden. Voor praktijkstudies is het zinvol om de term verschraling, te abstrakt van oorsprong, niet te gebruiken en te vervangen door twee processen die te kwantificeren zijn.

Het streven naar verarming wordt ingegeven door het steeds zeldzamer worden van voedselarme systemen in het landschap. Soms wordt daar verkeerdelijk aan toegevoegd dat dergelijke arme levensgemeenschappen rijker zijn aan soorten. Soortenrijke levensgemeenschappen vindt men zowel in voedselrijke als in vrij voedselarme milieus. Heiden zijn armer aan soorten dan borstelgraslanden, eikenbossen op voedselarme bodem zijn armer aan soorten dan eikenbossen op rijkere bodem; verzurende kalkgraslanden zijn armer aan

Extensieve beweiding door paarden in de Bergenmeersen (foto K. De Smet).

soorten dan nog niet verzuurde kalkgraslanden, enzovoort. Bovendien vind je zeldzame soorten zowel in voedselrijk als in voedselarm milieu. De beste kans om een hoge soortenrijkdom te bewerkstelligen is het creëren van ruimtelijke afwisseling. Een afwisseling van milieus, op een zodanige manier opgebouwd dat nivellering tegengegaan wordt, is mogelijk in een groot natuurgebied. Voedselrijke gebieden kunnen 'lekken' naar voedselarme gebieden en daardoor veranderingen veroorzaken. De aanwezigheid van een voedselrijk gebied in de omgeving van een laagveenmoeras kan echter ook verrijkend inwerken. Veel dieren kunnen dan voor hun voedsel terecht in het rijkere gebied, terwijl de aanvoer van voedingselementen de aanwezigheid van zeldzame soorten kan bewerkstelligen.

Een belangrijk probleem bij beheer is dat zelden een maatregel te treffen is die precies diezelfde tegenwerking uitoefent als nodig is om een negatieve invloed te neutraliseren. Neem nu een nat gebied dat

aangerijkt wordt met verschijnen van veel soorten tot gevolg. Met het afvoeren van biomassa door maaien, kappen, plaggen of begrazen kan men wel voedingselementen verwijderen. Het blijkt echter na onderzoek dat er sprake is van een ongelijke nutriëntenexport bij maaien en andere vormen van biomassa-afvoer. Bij beweiding is dat moeilijker te bepalen zodat daar vooralsnog geen vaste uitspraken over mogelijk zijn. Toch lijkt verarming van de bodem op de duur haast overal te leiden naar afname van soorten, vooral daar waar geen voldoende hoeveelheid voedingselementen aangevoerd wordt. In het algemeen is het zo, dat de eerste jaren van beheer een soortentoe name te zien geven, nadien volgt een stagnatie en zelfs een teruggang. Vergrassing is hier soms de oorzaak van. Je hebt immers een stel soorten die ook in voedselarm milieu op de duur overwegen. Wordt er op een slecht ogenblik gemaaid, zoals in veel natuurreservaten nu, dan is de teruggang nog duidelijker op te merken op een aantal plaatsen. Gelukkig niet

altijd.

Het streven naar verschraling is geen zaligmakend doel in het natuurbeheer. Het hanteren van vaste stelregels blijkt niet zo gunstig te zijn. Plaatselijk experimenteren met technieken is meer belovend om inzicht te verwerven in de plaatselijke beperkingen en mogelijkheden. Dat daarbij ook selectieve bemestingstechnieken kunnen horen om nadelige effecten van bodemverarming tegen te gaan, is een feit.

Onderzoek in kruidachtige vegetaties heeft uitgewezen dat maatregelen als maaien nodig zijn om dominantie af te remmen. Ook in de bosbouw is kappen een middel om homogeniteit en dominantie tegen te gaan. De produktieafname is hierbij een gunstig effect voor de overige elementen van de levensgemeenschap. Dit zijn bedenkingen die voortvloeien uit een kwantitatief onderzoek op effecten van beheer in verschillende natuurgebieden. Het zou voorbarig zijn om zich af te zetten tegen verschraling als mogelijke doelstelling in het natuurbeheer. Het is echter moeilijk om verschraling in de praktijk te hanteren als klaar en duide-

lijk begrip. Produktieverlaging blijkt gunstig in te werken en structurele variatie te promoveren. Toch dient ook dit geleidelijk te gebeuren en niet te sterk doorgevoerd te worden. De ongelijke export van voedingselementen vormt op lange termijn in verschillende gebieden echter een probleem. Het streven naar verarming is dus niet het enige antwoord op de voortschrijdende nivellering in het landschap. Men hoede zich voor zogenaamde pasklare, algemeen geldende uitspraken over natuurbeheer.

Tenslotte past hier de bedenking dat, in internationale verklaringen over natuurbehoud, opgenomen is dat natuurreservaten ook moeten instaan voor het behoud van de voedselrijkdom van het milieu. Het is op zijn minst eigenaardig dat zovelen in Nederland en België menen dat natuurbehoud juist gediend is met verschraling.

A. Verlinden

Literatuur :

VERLINDEN, A. (1985). Dynamiek van kruidachtige vegetaties in functie van waterhuishouding en beheer, Doct.proefschrift, R.U.G., 400 pp.

MET T.G.V. OP HET VERKEERDE SPOOK

Kranten, T.V. en radio hebben hem al aangekondigd : de T.G.V. (Train à Grande Vitesse) of hoge snelheidstrein in Vlaanderen.

Een trein met een snelheid van 260 km/uur is niet niks, natuurlijk ! Een reis Parijs-Brussel, wat nu 2,5 uren treinen vraagt, zal op 'een uurtje geklaard zijn. Brussel-Keulen, nu nog 2,5 uren rijden, zal slechts 45 minuten vragen en Brussel-Amsterdam, nu 3 uren treinen, zal in 1 uur afgelegd kunnen worden. Een snelle 'internationale' service dus !

Het voorontwerpplan van dit projekt is gedateerd 4 juli 1972.

Later werd een werkgroep samengesteld met als opdracht alle technische, economische, sociale, financiële en juridische problemen te onderzoeken.

De T.G.V. kan rijden op bestaande lijnen maar kan dan niet zijn rendabele snelheid halen. Daarom ook is het aantal stopplaatsen beperkt (Brussel ? Zaventem ? Antwerpen ? Luik ?).

In de stations van de grote steden moeten, wegens plaatsgebrek, binnenlandse lijnen wijken voor de T.G.V.-lijn ofwel moeten nieuwe infrastrukturen worden voorzien. De kosten voor het T.G.V.-projekt worden voor België geraamd op 70 à 80 miljard frank. Het is duidelijk dat deze dure investering ten koste zal zijn van het normale treinverkeer. Is dit niet spijtig

als slechts 1 % van de Belgische treinreizigers internationaal reist ? Niemand kan toch betwisten dat Vlaanderen, beperkt in oppervlakte en druk bewoond, nood heeft aan een vervoerssysteem dat gericht is op korte afstanden (van en naar het werk, naar winkelcentra, ...) om de verkeersdruk en parkeerdruk in de steden te verlichten.

De aanleg van een bedding voor de nieuwe T.G.V.-lijn neemt ongeveer een breedte van 15 m in beslag. Om overwegen te vermijden zullen tal van bruggen, tunnels en verhoogde bermnen aangelegd worden. Hektaren ruimte zullen opgeslorpt worden, ten koste van nog aangename woongebieden, waardevolle landschappen, bos- en natuurgebieden :

Parijs-Brussel

De T.G.V. rijdt België binnen nabij Doornik en komt op Vlaams grondgebied via Lembeek. Dan wordt de bestaande spoorlijn Halle-Brussel gebruikt.

S.O.S. N-gebieden langs de Zenne !

Brussel-Keulen

Ofwel wordt een volledig nieuwe lijn naar het oosten aangelegd die volgende gemeenten doorkruist : Zaventem, Tervuren, Kortenberg, Bertem, Leuven, Bierbeek, Boutersem, Tienen.

altijd.

Het streven naar verschraling is geen zaligmakend doel in het natuurbeheer. Het hanteren van vaste stelregels blijkt niet zo gunstig te zijn. Plaatselijk experimenteren met technieken is meer belovend om inzicht te verwerven in de plaatselijke beperkingen en mogelijkheden. Dat daarbij ook selectieve bemestingstechnieken kunnen horen om nadelige effecten van bodemverarming tegen te gaan, is een feit.

Onderzoek in kruidachtige vegetaties heeft uitgewezen dat maatregelen als maaien nodig zijn om dominantie af te remmen. Ook in de bosbouw is kappen een middel om homogeniteit en dominantie tegen te gaan. De produktieafname is hierbij een gunstig effect voor de overige elementen van de levensgemeenschap. Dit zijn bedenkingen die voortvloeien uit een kwantitatief onderzoek op effecten van beheer in verschillende natuurgebieden. Het zou voorbarig zijn om zich af te zetten tegen verschraling als mogelijke doelstelling in het natuurbeheer. Het is echter moeilijk om verschraling in de praktijk te hanteren als klaar en duide-

lijk begrip. Produktieverlaging blijkt gunstig in te werken en structurele variatie te promoveren. Toch dient ook dit geleidelijk te gebeuren en niet te sterk doorgevoerd te worden. De ongelijke export van voedingselementen vormt op lange termijn in verschillende gebieden echter een probleem. Het streven naar verarming is dus niet het enige antwoord op de voortschrijdende nivellering in het landschap. Men hoede zich voor zogenaamde pasklare, algemeen geldende uitspraken over natuurbeheer.

Tenslotte past hier de bedenking dat, in internationale verklaringen over natuurbehoud, opgenomen is dat natuurreservaten ook moeten instaan voor het behoud van de voedselrijkdom van het milieu. Het is op zijn minst eigenaardig dat zovelen in Nederland en België menen dat natuurbehoud juist gediend is met verschraling.

A. Verlinden

Literatuur :

VERLINDEN, A. (1985). Dynamiek van kruidachtige vegetaties in functie van waterhuishouding en beheer, Doct.proefschrift, R.U.G., 400 pp.

beleid

MET T.G.V. OP HET VERKEERDE SPOOR

Kranten, T.V. en radio hebben hem al aangekondigd : de T.G.V. (Train à Grande Vitesse) of hoge snelheidstrein in Vlaanderen.

Een trein met een snelheid van 260 km/uur is niet niks, natuurlijk ! Een reis Parijs-Brussel, wat nu 2,5 uren treinen vraagt, zal op 'een uurtje geklaard zijn. Brussel-Keulen, nu nog 2,5 uren rijden, zal slechts 45 minuten vragen en Brussel-Amsterdam, nu 3 uren treinen, zal in 1 uur afgelegd kunnen worden. Een snelle 'internationale' service dus !

Het voorontwerpplan van dit projekt is gedateerd 4 juli 1972.

Later werd een werkgroep samengesteld met als opdracht alle technische, economische, sociale, financiële en juridische problemen te onderzoeken.

De T.G.V. kan rijden op bestaande lijnen maar kan dan niet zijn rendabele snelheid halen. Daarom ook is het aantal stopplaatsen beperkt (Brussel ? Zaventem ? Antwerpen ? Luik ?).

In de stations van de grote steden moeten, wegens plaatsgebrek, binnenlandse lijnen wijken voor de T.G.V.-lijn ofwel moeten nieuwe infrastrukturen worden voorzien. De kosten voor het T.G.V.-projekt worden voor België geraamd op 70 à 80 miljard frank. Het is duidelijk dat deze dure investering ten koste zal zijn van het normale treinverkeer. Is dit niet spijtig

als slechts 1 % van de Belgische treinreizigers internationaal reist ? Niemand kan toch betwisten dat Vlaanderen, beperkt in oppervlakte en druk bewoond, nood heeft aan een vervoerssysteem dat gericht is op korte afstanden (van en naar het werk, naar winkelcentra, ...) om de verkeersdruk en parkeerdruk in de steden te verlichten.

De aanleg van een bedding voor de nieuwe T.G.V.-lijn neemt ongeveer een breedte van 15 m in beslag. Om overwegen te vermijden zullen tal van bruggen, tunnels en verhoogde bermnen aangelegd worden. Hektaren ruimte zullen opgeslorpt worden, ten koste van nog aangename woongebieden, waardevolle landschappen, bos- en natuurgebieden :

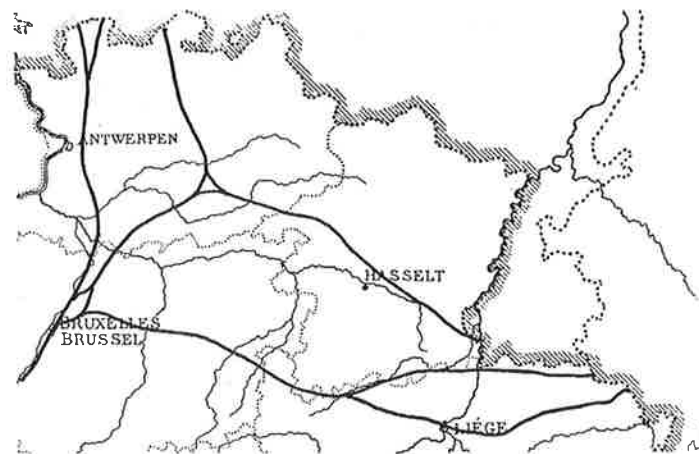
Parijs-Brussel

De T.G.V. rijdt België binnen nabij Doornik en komt op Vlaams grondgebied via Lembeek. Dan wordt de bestaande spoorlijn Halle-Brussel gebruikt.

S.O.S. N-gebieden langs de Zenne !

Brussel-Keulen

Ofwel wordt een volledig nieuwe lijn naar het oosten aangelegd die volgende gemeenten doorkruist : Zaventem, Tervuren, Kortenberg, Bertem, Leuven, Bierbeek, Boutersem, Tienen.

S.O.S. Hogerbos, Kinderenbos, Duivelsbos, Rotspoel, Heverleebos, Molendaalbeek !

Ten zuiden van Tienen zijn 2 alternatieven uitgestippeld :

- het tracé buigt af naar het noordoosten en loopt via Landen en Gingelom, door de Voer, naar de Duitse grens.
- het tracé loopt zuidelijker om dan in de buurt van Borgworm aan te sluiten op de bestaande spoorlijn naar Luik. Tussen Luik en Aken wordt dan een nieuwe lijn aangelegd.

S.O.S. De Jeker, Veursbos !

Ofwel wordt een nieuw, maar gemeenschappelijk stuk voor de lijnen Brussel-Keulen en Brussel-Amsterdam, aangelegd tot in Herentals : Brussel, Zaventem, Steenokkerzeel, Kampenhout, Boortmeerbeek, Haacht, Keerbergen, Putte, Heist o/d Berg, Herentals.

S.O.S. Watermolenhoek, Turfbroek, Donk !

Vanaf Herentals bestaat dan een oostelijke tak, richting Keulen : Herentals,

Olen, Geel, Meerhout, Ham, Tessenderlo, Beringen, Heusden-Zolder, Zonhoven, Geel, Zutendaal, ... Ten noorden van Aken wordt aangesloten op de bestaande lijn Aken-Keulen.

S.O.S. Netevallei, Mangelbeek, Vogelzangkasteel, Geelberg, Kolveren, Terhaagdoorn, Haneveld, Bodembos, Steleven, Peensbos, Grote Heide, Mechelse Heide, Vogelenzangbos, De Teut !

Brussel-Amsterdam

Ofwel wordt het nieuw gemeenschappelijk tracé tot in Herentals gevolgd met dan een noordelijke tak, richting Amsterdam : Herentals, Lille, Beerse, Rijkervorsel, Hoogstraten, ...

S.O.S. Schoutenheide, Heiberg, Visbeek, Epelaar, Den Einde, De Diepte, bossen ten Z-O van Lille !

Ofwel wordt gebruik gemaakt van bestaande tracés : Brussel, Machelen, Vilvoorde, Zemst, Mechelen, St.Katelijne-Waver, Duffel, Lint, Hove, Mortsel, Kapellen, Kalmthout, Essen, ... met de mogelijk-

heid vanaf Kalmthout een meer oostelijk gelegen spoor.

S.O.S. Bosgebieden van Kapellenbos, Wolfsheuvel, de Maatjes, Essen-duinen !

Het bosareaal in Vlaanderen zal dus weer moeten inkrimpen (krisis!). Vele, reeds kleine, oppervlakten zullen in nog kleinere stukjes gereten worden waardoor ze het boskarakter verliezen en er enkel losse groepjes bomen zullen overblijven. En de druk op de overblijvende bossen wordt nog groter !

De groene gordels rond de steden versmalen en ontsnappen aan geluidshinder wordt een moeilijke opdracht ! Massa's grond zullen moeten aangevoerd worden wat het uitzicht van de streek totaal zal veranderen ... en heeft het gewestplan dan wel zoveel recreatiegebieden voorzien ?

Minister Lenssens zegt dat de T.G.V. er niet komt zonder milieu-effekt-rapport

en zonder instemming van de Vlaamse regering.

Hij gaf, onlangs, de opdracht aan het Instituut voor Natuurbehoud om te onderzoeken (!) wat de weerslag zou kunnen zijn van een dergelijk project op het milieu.

Minister De Croo kondigde aan om in juli 'een' beslissing te nemen !

Zouden er dan nog enkele minuten kunnen gewijd worden aan een overlegfase met de betrokken gemeenten, de gebruikers van het openbaar vervoer, milieuverenigingen en andere belangengroepen ?

Zouden die het Ministerie van Verkeerswezen nog duidelijk kunnen maken dat er voor een dergelijk prestigeproject geen plaats meer is in Vlaanderen en dat een verdere aantasting van het leefmilieu niet meer te dulden is ?

T. Siegers

uit de vereniging

VERSLAG VAN DE RAAD VAN BESTUUR VAN DE VLAAMSE BOSBOUWVERENIGING

Datum : 26.05.1986
Plaats : St.Niklaas

1. Advies omtrent personeelsformatie van Bos- en Groenbeheer.

De V.B.V. is sinds lang ten zeerste bezorgd over de uitbouw van het personeelskader van Waters en Bossen, nu Bos- en Groenbeheer. Zij heeft reeds meerdere malen aange-drongen bij de administratie en de bevoegde minister om hierin verandering te brengen. Helaas is daar tot op heden niets van terechtgekomen.

Op dit ogenblik wordt binnen de Vlaamse Gemeenschap opnieuw gewerkt aan het perso-neelskader. De V.B.V. stelt vast en betreurt, dat dit op een zeer geheimzinnige wijze gebeurt. Elke inspraak wordt vermeden. Noch de diverse gelederen van het bestuur zelf, noch de geïnteresseerde belangengroepen worden ingelicht, laat staan geraadpleegd. Ook de Vlaamse Hoge Bosraad werd niet om advies gevraagd. Het blijkt, dat door de ministeriële kabinetten, elk voorstel, dat een grondige aanpas-sing van het kader voorziet, gewoon van de tafel geveegd wordt omdat het financieel niet haalbaar is.

De Raad van Bestuur meent daarom dat het best is een voorstel te formuleren dat ver-schillende fasen voorziet. Zij stelt dat het Bestuur in elk van zijn gelederen moet aangepast worden, namelijk in het hoofdbestuur, in de buitendiensten, in het admini-stratief en in het technisch kader. Er wordt besloten om bij de bevoegde instanties aan te dringen om :

1. Onmiddellijk enkele primaire verbeteringen aan te brengen.
2. Een gesprek tot stand te brengen tussen alle belanghebbenden om te onderzoeken welke op termijn de beste omkadering zou zijn.

Uit de gevoerde discussie is verder het volgende te noteren :

- Het is te verwachten, dat binnen afzienbare tijd enkele nieuwe aanwervingen zul-len gebeuren, die voornamelijk ten goede zullen komen aan het hoofdbestuur.
- Op dit ogenblik zijn er moeilijkheden op 3 niveau's
  - * binnen het hoofdbestuur
  - * in de buitendiensten

* in de relatie hoofdbestuur-buitendiensten.

- Bij het uitwerken van het toekomstig kader zal moeten rekening worden gehouden met het bosdekreet, in het bijzonder met de nieuwe opdrachten die zullen volgen uit de verplichtingen t.o.v. het privé-bos.
- Het is uitermate wenselijk, dat het bestuur bijgestaan wordt door biologen en sociologen om de belangrijke aspecten van het natuurbehoud en de recreatie te kunnen ondersteunen.
- Nieuwe problemen zijn ontstaan door de opname van een gedeelte van de dienst Groenplan. Hiervoor moeten gepaste medewerkers opgenomen worden.
- Er is een behoefte aan landmeters en tekenaars.
- Een aantal boswachterijen zijn onbezet, met name 1/6.
- Aan het bestaan van de entiteit "Landinrichting" zijn voor- en nadelen. Een voor-deel is, dat een grotere structuur gevormd wordt waardoor de invloed in zijn ge-heel groter is. Hierbij wordt evenwel betreurd, dat tegenwoordig twee ministers bevoegd zijn over deze materie, hetgeen gebrek aan coördinatie voor gevolg heeft.
- Er moet voldoende gezorgd worden voor promotiemogelijkheden, o.m. om de motive-ring bij het personeel te aktiveren. Daarom is het ongewenst de promoties toe te kennen in functie van de provinciale diensten, maar is het aan te raden dit te doen op gewestelijk niveau.
- De samenwerking tussen de diensten Bos- en Groenbeheer en Natuurbehoud moet ge-stimuleerd worden.
- Indien geen voldoening wordt bekomen kan gedacht worden aan het stellen van par-lementaire vragen.
- Ook de Vlaamse Hoge Bosraad moet zich over dit probleem beraden.

2. Bosdekreet : aktie ?

Door de initiatiefgroep werd voorgesteld een speciale aktie te voeren om het realise-ren van het bosdekreet te bevorderen.

De zaken evolueren thans evenwel vrij gunstig. Het ontwerp van bosdekreet werd door de Raad van State behandeld. Deze Raad stelde een aantal vragen. Intussen werden deze be-antwoord. Er wordt verondersteld, dat het ontwerp op "goede weg" is. Daarom wordt voor-lopig afgezien van enige aktie.

3. Diskussiepunten voor gesprek met Minister Lenssens

Aan Minister Lenssens zal een nieuw onderhoud gevraagd worden. Hierbij zal gevraagd worden naar de resultaten i.v.m. de vroeger gestelde prioriteiten, met name : het bos-dekreet, het personeelskader van Bos- en Groenbeheer en het Instituut voor Bosbouw-kundig Onderzoek.

Tevens zal aandacht gevraagd worden voor volgende nieuwe punten :

- welke initiatieven de minister op korte termijn zal nemen inzake het privé-bos ;

- welke gevolgen de minister zal geven aan het discussiestuk van de E.G. over de bosbouw, in het bijzonder inzake de uitbreiding van het bosareaal ;
- welke maatregelen er kunnen genomen worden om tot een deskundig en verantwoord net van bosreservaten te komen.

4. Standpunt V.B.V. inzake bossterfte en luchtverontreiniging

Algemene problemen inzake bossterfte zijn er hedendaags in het Vlaamse Gewest niet. Er is wel een aktueel probleem, met name de toestand van de Corsikaanse den. Sinds enige tijd wordt, zowel in de Kempen als in West-Vlaanderen, melding gemaakt van ziekteverschijnselen. De toestand is nog op verre na niet duidelijk. Waarschijnlijk zal in de zomer klaarheid gebracht worden. Over de mogelijke oorzaken bestaat nog grote onzekerheid : vorstschade ? schimmels ? luchtverontreiniging, in het bijzonder ammoniakemissies door veeteeltbedrijven ? Er wordt besloten te wachten tot het najaar om een uitspraak te doen. Intussen wordt gevraagd de zaak van dichtbij te volgen.

5. Werkprogramma voor B.T.K. van V.B.V.

Momenteel is een B.T.K.-ploeg bezig met het uitwerken van modellen voor beheersplannen voor kleine en middelgrote privé-bossen. Voor een volgend programma wordt voorgesteld om eventueel een inventaris op te maken van gronden die voor bebossing in aanmerking komen.

6. Varia

- Bossendag. Door de B.N.V.R. wordt op 14 juni een "Bossendag" ingericht. Alhoewel de organisatie en het programma van deze dag veel bedenkingen oproept, zal de V.B.V. hieraan zijn medewerking verlenen. Standpunten zullen verdedigd worden door N.Lust voor de V.B.V. zelf en door V. Dua voor de initiatiefgroep Bosbouw.
- Bospraktijklessen. Een tweede reeks is afgelopen. Zij kende een groot succes en een vlot verloop.
- Het Zoerselbos-Inventarisatieresultaten en richtlijnen voor het beheer. Een onderzoeksgroep van 11 personen, zonder één bosbouwkundig geschoolde, heeft een lijvig rapport geschreven over het Zoerselbos. Bij lezing werd vastgesteld, dat in het bosbouwkundig gedeelte van het werk, dat in feite zeer beperkt is, grote technische fouten voorkomen, waardoor de betrouwbaarheid van dit werk totaal aangetast is. Het is in het algemeen zeer opvallend hoe weinig de studie getuigt van enige bosbouwkundige kennis. Het rapport staat vol ongerijmdheden en is als het ware een aaneenschakeling van een onsamenhangend samenraapsel van hetgeen links en rechts uit bosbouwkundige werken overgenomen werd. Een dergelijke aanpak is bijzonder betreurenswaardig. Er zal bij de opdrachtgevers, de gemeente Zoersel en de Koning Boudewijnstichting melding van gemaakt worden.

*****

"Brazilië heeft niet alleen de voetbalstrijd tegen Frankrijk verloren, maar verliest nu ook nog zijn bossen aan de mieren."

Pol heeft Diogenes de goede raad gegeven uit zijn ton te kruipen, ogen open te trekken en te zien wat er gebeurt.

Dat heeft Diogenes gedaan en, wonder boven wonder, is zijn opengetrokken oog gevallen op een gebeurtenis van belang. Dat bewijst dan toch weer welke klare kijk Pol op de gang van zaken heeft, want had Diogenes de raad van Pol niet gevolgd, dan zou hij ook niet aan de weet zijn gekomen wat in Mato Grosso Do Sul, deelstaat van Brazilië is gebeurd. Daar hebben mieren 230 000 ha recente aanplantingen van Eucalyptus kaalgevreten en onherroepelijk vernietigd. Wat hier voorviel is bekend, in al zijn triestigheid, als beeld van scheefgetrokken menselijke ambitie en gebrek aan respect voor de natuur. Het oorspronkelijk bos werd vernietigd om plaats vrij te maken voor plantages van een snelgroeiende exoot, waarvan wonderen werden verwacht.

Met het bosbestand ging evenwel het ganse ecosysteem verloren, werden voedingsbanden vernietigd, verdween de vogelstand en gaf ook de miereneter de pijp aan Maarten. Het resultaat van zoveel verdwazing, hoe treurig ook, is leerrijk.

Of het leerrijk genoeg zal zijn, blijft echter een open vraag. Ook uit de avonturen van Ludwig in het Amazone-gebied, uit het bankroet van het Jarri-project, uit de miserie in de randgebieden van de Sahara heeft de mens toch zo bitter weinig geleerd en onthouden. Steeds weer treden verlichte geesten aan, die, gewapend met computer en een wonderboomsoort, de "rationalisatie" van de houtproductie verkondigen en een einde willen stellen aan dat oubollige gedoe van gemummificeerde bosbouwers, die nog steeds zweren bij stabiele structuren en ekologische evenwichten.

Mens, wees voorzichtig in uw omgang met de natuur. Deemoedige beschouwing en intense aandacht zal u toelaten geleidelijk te ontdekken de complexiteit van de structuren en het ingewikkeld karakter van de levensprocessen.

Het zal u tot eerbied en bewondering dwingen, u bescheidenheid leren en u aldus helpen behoeden voor "rampen", veroorzaakt door mieren, nonvlinders, eikenbladrollers, een bladroestje links of rechts of wat zure regen.

BOSRESERVATEN IN JOEGOSLAVIË EN SLOVENIË

Sinds het einde van de vorige eeuw worden oerwouden in Joegoslavië beschermd door ze het wettelijk statuut van strikt of integraal reservaat te verlenen: elke vorm van menselijke tussenkomst is er verboden. Daarnaast werd in de 19de eeuw eveneens overgegaan tot het oprichten van de eerste "Bannwälder", waar het kapverbod van kracht was. Dit heeft meteen de grote doorbraak van het idee "bosreservaat", na 1970, in belangrijke mate bevorderd.

Ondanks de verwezenlijkingen meenden MAYER en MLINSEK in 1972 een bijzondere oproep te moeten doen aan alle Europese landen, in het bijzonder aan Joegoslavië, om het bestaande net van bosreservaten nog aanzienlijk uit te breiden. Zodoende kwamen in 1973 reeds 241 beschermde bossen in Joegoslavië voor, met een gezamenlijke oppervlakte van 4 600 ha. Verder beschikt het land hedendaags nog over 6 grotere oerwoudreservaten en 10 kleinere oerwoudbestanden. Het meest bekende oerwoudreservaat is ongetwijfeld "Perucica", dat deel uitmaakt van het Nationaal Park Sutjeska in Bosnië en dat een oppervlakte inneemt van 1 290 ha.

Ook in Slovenië, de meest noordelijke van de 6 socialistische republieken van Joegoslavië, werden de eerste oerwoudvlakten in de periode van 1887 en 1892 als reservaat aangeduid en als "Bannwald" be-

titeld. Aldus werden in 1978 reeds enkele oerwoudobjecten door de wet beschermd. Hun aantal werd echter als te gering beoordeeld en bovendien bleken ze niet te kunnen voldoen aan de behoeften van het wetenschappelijk onderzoek en het natuurbehoud, daar ze zich overwegend op gelijkwaardig terrein bevonden. Dit leidde in 1978 tot het verder uitbreiden van het net van bosreservaten, waarbij de aandacht in hoofdzaak uitging naar die gebieden, die tot dan toe aan de interesse waren ontsnapt.

Oerwoudreservaat te Perucica
(foto M. Van Miegroet).

Tabel 1 : Verdeling van de bosreservaten over de vegetatiegordels in Slovenië.

Vegetatiegorden	Aantal reservaten	Oppervlakte ha	%
laagland	14	203	2
heuveland	20	282	3
laaggebergte	45	1 710	19
middegebergte	75	4 580	51
hooggebergte	19	2 265	25
Totaal	173	9 040	100

Bij het oprichten van deze bijkomende reservaten werden 4 selectiekriteria vooropgesteld:

- * wetenschappelijk onderzoek;
- * de diverse stroomgebieden, met inachtname van de verschillende onderdelen (beneden-, midden- en bovenloop);
- * vertegenwoordiging van de meeste fyto-sociologische gezelschappen;
- * een oppervlakte van nagenoeg 20 ha, doch kleinere entiteiten zijn eventueel ook verantwoord.

Daarbij werden tevens volgende principes (definities) aangenomen:

Bosreservaat: "Elk deel van een bos of van een potentieel bosgebied dat wordt overgelaten aan de natuurlijke evolutieprocessen. Een bosreservaat vertegenwoordigt een typische of buitengewone bosbiocoenose, in relatie tot haar abiotische omgeving".

Doelstelling: "Het oprichten van bosreservaten gebeurt in de eerste plaats met het oog op het wetenschappelijk onderzoek:

- ze zijn openlucht-laboratoria tot studie van de natuurlijke processen in het bosesysteem;
- ze vormen het uitgangspunt voor het on-

derzoek naar de antropogene invloed op het milieu;

- ze dragen bij tot de bosbouwkundige opleiding (educatieve functie);
- ze verzekeren het behoud van het bosesysteem, van de soortenrijkdom en van de genetische diversiteit".

Zo ziet MLINSEK het bosreservaat vooral als "een veelbelovende wegwijzer voor de behandeling en verpleging van normale bossen".

Het bosreservaat is een totaal reservaat: elke vorm van economische en/of recreatieve activiteit is er strikt verboden, evenals elke menselijke interventie, die, op welke wijze dan ook, de bestaande natuurlijke toestand wijzigt of de natuurlijke ontwikkelingstendensen beïnvloedt. Aldus werd in 1980 een toestand bereikt, die tot op heden onveranderd behouden bleef:

- * 173 door de wet erkende "bosreservaten", verspreid over het grondgebied van Slovenië en met een gezamenlijke oppervlakte van 9 040,24 ha;
- * de meeste reservaten hebben een areaal kleiner dan 20 ha (55 %);
- * uitgesproken heterogeniteit qua opper-

vlakte :

- het kleinste bosreservaat is Luknja met een oppervlakte van 0,79 ha (52 km ten Z.O. van Ljubljana) ;
- het grootste bosreservaat is Bela-Dol-Sedelseck met een oppervlakte van 698,20 ha (33 km ten N. van Ljubljana) ;

* elk bosreservaat wordt beheerd door één van de 14 bosbedrijven van Slovenië ;

* het merendeel van de bosreservaten behoort tot de montane vegetatiegordel (tabel 1) ;

* de meeste bosreservaten (138) worden gekenmerkt door de aanwezigheid van een hoofdboomsoort (vnl. beuk), terwijl in de overige 35 reservaten geen enkele boomsoort een duidelijk dominante positie inneemt (tabel 2).

Tabel 2 : Hoofdboomsoorten in de bosreservaten van Slovenië.

Hoofdboomsoort	Aantal reservaten
Beuk	72
Fijnspar	30
Zilverden	19
Eik	11
Lork	6

Besluit

Aldus blijkt dat Joegoslavië, meer bepaald de republiek Slovenië, erin geslaagd is een volwaardig net van bosreservaten op te bouwen.

Dit komt in de eerste plaats ten goede aan het bosbouwkundig onderzoek.

B. De Cuyper

*****

ZWEDEN : DE ONGEREPTTE BOSSEN ONDER BESCHERMING

Drie belangrijke oorspronkelijke bosgebieden, gelegen aan de voet van de bergketens bij Storuman, worden onder bescherming gesteld. Door dit regeringsbesluit wordt een einde gemaakt aan een tweejarig konflikt tussen het Zweedse Nationale Direktoraat voor de natuurbescherming en het Direktoraat voor staatsbossen, dat belast is met het beheer van 85 % van de zg. "pre-alpine" bossen, die niet geëxploiteerd worden en uitermate belangrijk zijn voor het behoud van de ongerepte bosbestanden in Zweden. Op een totaal van 670 000 ha geïnventariseerde bosgrond beslaan deze ongerepte en waardevolle bossen 248 000 ha. Het budget van het Zweedse Nationale Direktoraat voor de Milieubescherming voor de aankoop van beschermde gebieden is trouwens verhoogd van 20 tot 40 miljoen Zweedse kronen. (Council of Europe, 1985).

VERENIGD KONINKRIJK - NIEUW BOSBOUWBELEID

Om de loofbossen te behouden en te ontwikkelen wordt een nieuw beleid gevolgd. Voor de eerste keer geeft de Forestry Commission geen voorrang meer aan de houtproductie. Subsidies tot een bedrag van £ 1200,- per ha kunnen worden toegerekend voor de natuurlijke aanplanting of de regeneratie van loofbossen. De bossen zullen worden beheerd als een natuurlijke hulpbron, een habitat van rijke en gevarieerde wilde fauna en als oorden voor recreatie. Ofschoon de totale oppervlakte van loofbossen tussen 1946 en 1980 ongeveer hetzelfde is gebleven, is de boomsoortensamenstelling veranderd. Vooral het areaal van eikenbossen is met bijna 70 000 ha afgenomen, terwijl boomsoorten zoals ahorn, es en berk in aantal zijn toegenomen. Sinds de laatste Wereldoorlog constateert men eveneens een belangrijke achteruitgang van half-natuurlijke loofbossen (Brits nationaal agentschap).

*****

POLEN : EEN KUUR VOOR HET ZIEKE MILIEU

In Polen is een bedrag van 244 miljard Zloty per jaar uitgetrokken om de voortdurende achteruitgang van het milieu tegen te gaan. Volgens de Poolse Akademie voor Wetenschappen is de helft van het bosbestand aangetast door de zure regen en men voorspelt dat de bossen in 20 jaar volledig zullen zijn vernietigd als er geen tegenmaatregelen worden genomen.

In talrijke gebieden zijn het water, de bodem en voedingsgewassen besmet. Van het rioolwater komt 80 % ongezuiverd terecht in rivieren en meren. 9 % van de rivieren is nog schoon ; 70 % van de meren is vervuild. Het giftgehalte in de industriegebieden van Silezië, Danzig en Krakau is volgens geleerden rampzalig (Frankfurter Allgemeine Zeitung, 8-9-'85).

*****

LUXEMBURG : HERBEPLANTING VAN OEVERS

Het beplanten van oevers van waterlopen en andere biotopen is een onderdeel van de campagne voor de waterkant, gelanceerd door de Overheid. De "Administration des Eaux et Forêts" heeft al 45 000 bomen, struiken en heesters aangeplant, waaronder 6 000 elzen, 10 000 berken, 4 000 eiken en 3 000 wilgen. Daarnaast wordt in heel Luxemburg, en in het bijzonder langs de oevers van de Syre, een actie gehouden voor het planten van allerlei soorten oeverbegroeiing (Luxemburgs Nationaal Agentschap).

**VERENIGING VOOR
GROENVOORZIENING**

Op 24 september aanstaande gaan in het recreatieoord "DE STER" te Sint-Niklaas de poorten open voor de demonstratiedag op het gebied van de groenzorg in België.

Alle nieuwe tendensen op de markt van machines, speeltuigen, produkten voor groenzorg, meststoffen, enz. ... komen aan bod. Kortom alles wat met groenvoorziening in verband kan worden gebracht zal op deze demonstratiedag aanwezig zijn.

Deze dag biedt dan ook aan iedereen, van de beleidsman op de gemeente tot de man op het veld, de gedroomde gelegenheid om degelijk geïnformeerd te worden over alle moderne ontwikkelingen in de groensektor. Het biedt hem de mogelijkheid om op een meer verantwoorde wijze de juiste aankoop te kunnen verrichten.

Indien U verdere inlichtingen wenst over deelname of bezoek aan deze demonstratiedag op 24 september kunt U contact opnemen met het sekretariaat :

Demonstratiedag Groenvoorziening
c/o UGEXPO v.z.w.

E. Plasky laan 30, bus 1
1040 BRUSSEL

Tel. 02/736.99.07.

**B.B.L. :
ANTI-T.G.V.-FRONT**

Door de B.B.L. wordt actie gevoerd tegen het T.G.V.-project. Er werd een basisplatformtekst voor een anti-T.G.V.-front goedgekeurd. Daarin wordt aangedrongen bij de Vlaamse Exekutieve, die een sleutelrol heeft bij het verlenen van de nodige vergunningen, om zich niet langer te laten opzij schuiven door de nationale regering en zijn verantwoordelijkheid terzake op te nemen.

Op 22 juni werd een betoging georganiseerd door Milieuoverleg Kempen en B.B.L. als protest tegen het T.G.V.-project.